

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 210

FELSEFE MEKTUPLARI
Tûsî ile Bazı Çağdaşları Arasında Felsefi Yazışmalar

Nasîreddin Tûsî

Eserin orijinal adı: *Ecvibetü'l-Mesâilî'n-Nasiriyye*

Çeviren

Doç. Dr. Murat DEMİRKOL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak Tasarım

CİNAS GRAFİK

Baskı / Cilt

KALKAN MATBAACILIK

Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Nisan 2015

ISBN: 978-605-5482-85-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

FELSEFE MEKTUPLARI

Tûsi ile Bazı Çağdaşları Arasında Felsefi Yazışmalar

Nasîreddin Tûsî

Çeviren

Doç. Dr. Murat DEMİRKOL

Ankara 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ: TÛSÎ VE BAZI ÇAĞDAŞLARI	11
A. Nasîreddin Tûsî'nin Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği.....	11
B. Nasîreddin Tûsî'nin Felsefî Konularda Mektuplaştığı Filozof ve Âlimler.....	20
RİSALELER	
1. Anadolu'dan Gelen (Rûmî) Sorularına Cevaplar.....	33
2. Fahreddin Ebu Mansur Kazerûnî'nin Sorularına Cevaplar ..	41
3. Nureddin Ali Şîî'nin Sorularına Cevaplar	47
4. Bahaaddin Miyavî'nin Sorularına Cevaplar.....	59
5. İzzeddin Eburrıza Sa'd bin Mansur İbn Kemmune El-Bağdadî'nin Sorularına Cevaplar	67
6. Muhammed bin Hüseyin Musevî'nin Sorularına Cevaplar..	81
7. Herat Kadısı Fahreddin Muhammed bin Abdullah Biyârî'nin Sorularına Cevaplar	89
8. Seyyid Rükneddin Esterâbâdî'nin Sorularına Cevaplar.....	99
9. Ali bin Süleyman Bahrânî'nin Sorularına Cevaplar -Bilgi Meselesinin Açıklanması-	131
10. Zorunlu Mevcudun İspatı Konusunda Nasîreddin Tûsî ile Necmeddin Kâtibî Arasında Geçen Müzakereler.....	179
11. Tıpla İlgili Soruların Cevapları.....	247
12. Sadreddin Konevî'nin Sorularına Cevaplar	269
13. Nasîreddin Tûsî'nin Şemseddin Hüsrevşahî'ye Soruları ..	387
14. Cemaleddin Bahreynî'nin Sorularına Cevaplar.....	391
15. İzzeddin Hasan Merağî'nin Nasîreddin Tûsî'ye Mektubu	395

16. Hâce Tûsî'nin Aynüzzeman Cîlî'ye Mektubu.....	399
17. Nasîreddin Tûsî'nin Esirüddin Ebherî'ye Mektubu.....	403
18. Bahreyn Kadısının Mektubuna Cevap.....	407
19. Hâce Nasîreddin Tûsî'nin Hâce Reça Bozlak'a Mektubu..	409
20. Şemseddin Muhammed Kîşî'nin Sorularına Cevaplar	411
Muhtelif Risaleler	423
1. Felsefenin Kısımları (İlimler Tasnifi)	423
2. Yeryüzüne Ait Nefisler	426
3. Ayrık Aklın İspatı.....	432
4. Bedenin Ölümünden Sonra Nefsin Bekası.....	434
5. Er-Risaletü'n-Nasîriyye [Ahlâk Risalesi].....	440
Başvurulan Kaynaklar	449
Risalelerde Ele Alınan Konular	451

ÖNSÖZ

Nasîreddin Tûsî, İbn Sînâcî felsefe geleneğinin 13. yüzyıldaki en önemli temsilcisidir. İbn Sînâcî felsefe tanımlaması, Müslüman filozofların yaptığı felsefe çalışmalarının İbn Sînâ sonrasındaki genel seyri dikkate alındığında daha net anlaşılacaktır. Zira İbn Sînâ, felsefe alanında kurduğu sistem, felsefenin gündemine taşıdığı yeni konular ve oluşturduğu literatürle sadece filozofları değil, kelamcıları, mutasavvıfları ve hatta mantık eserleriyle diğer İslam âlimlerini de etkilemiştir. Fahreddin Râzî ile birlikte felsefe kelamcılarının hem eleştirdikleri hem de sistematik ve yaklaşımlarından yararlandıkları bir disiplin olmuştur.

13. ve 14. yüzyıl, Müslüman dünyada felsefenin nitelik yanında nicelik bakımından da en parlak iki asrı olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Görünürde Moğol saldırılarının siyasî yıkıma paralel olarak ilmî ve felsefî alanda da büyük tahribat yaptığı ve bunun sonucu olarak Müslümanlarda ilmî bir gerilemenin başladığı gibi yaygın bir kanaat vardır. Fakat söz konusu dönemde bu genellemeyi yanlış çıkaracak çok nitelikli tedris ve telif faaliyetleri yapılmıştır. Özellikle Tûsî'nin çağı bunun parlak örnekleriyle doludur. Tûsî bizzat bu siyasî yıkımın faillerine, mesela Cengiz'in torunu Hülâgu'ya İran'a yerleştiklerinde Merağa'da bir rasathane kurdurmayı ve ilmî çalışmalara zemin ve imkân oluşturmayı başarmıştır. Tûsî'nin davetiyle

birçok filozof ve bilgin Merağa'da toplanmış, hem rasathane kurulmuş hem de felsefeden mantığa, matematikten astronomiye, tıptan dinî ilimlere kadar hemen her alanda araştırma yapılması ve eser telif edilmesi sağlanmıştır.

Elinizdeki kitap, Tûsî ile bazı filozof ve bilgin çağdaşları arasında karşılıklı olarak yazılmış risalelerden oluşan bir derlemedir. Bu derlemenin bize ihsas ettiği en önemli husus, o yüzyılda aslında ne kadar dinamik ve faal bir ilmî ortamın bulunduğu ve felsefe, mantık ve kelam araştırmalarının karşılıklı müzakerelerle geliştirildiği gerçeğidir. Bu yüzyılda bir İbn Sînâ değil, onlarca İbn Sînâ ile karşı karşıya bulunmaktayız. Tûsî dışında Ebherî, Kâtibî, Konevî, İbn Kemmûne, Semerkandî, Urmevî ve Kutbeddin Şirazî gibi birçok filozof felsefe ve mantık alanında ileriki asırlarda tedris edilen ve üzerine şerhler yazılan eserler ortaya koymuşlardır. Dönemin kimisi ünlü olan 18 düşünürü Tûsî'ye felsefe, mantık, kelam, tabiiyyat ve astronomiyle ilgili çeşitli konulara dair soruları içeren risaleler yazıp göndermişler, Tûsî de onlara cevabî risaleler yazıp göndermiştir.

Bu risalelerin hepsi kıymetlidir, fakat bunlar arasında Necmeddin Kâtibî, Sadreddin Konevî, Ali Bahrânî, Rükneddin Esterâbâdî, İbn Kemmûne, Herat Kadısı Fahreddin Biyârî ve Şemseddin Kîşî'nin risaleleri ve onlara yazılan cevaplar ayrı bir önem arz etmektedir. Bunlardan özellikle Kâtibî ve Konevî ile arasında birkaç defa karşılıklı risale yazarak devam eden müzakereler felsefî meseleleri ilmî usulle müzakere adabı açısından da çok önemlidir. Üstelik Tanrı'nın varlığını teselsülü iptal etmek suretiyle ispatlama konusunda Kâtibî ile yaptığı müzakereler özel olarak teselsül konusunda çok özgün ve zengin bir literatür vasfına sahiptir. Meselenin bu kadar ince ve çok yönlü olarak incelendiği bir başka örnek henüz varsa da benim bilgim dâhi-

linde değildir. Konevî ile yaptığı felsefî yazışmalar, İbn Sînâ felsefesinin temel konuları üzerinde yapılmış çok dakik inceleme ve müzakereler olmasının yanında, ilimler tarihindeki mutasavvıf filozof tipine ait özgün ve nitelikli bir örnek olması açısından da fevkalade kıymetlidir. Anmadan geçemeyeceğim bir diğer çalışma, Ali Bahranî'nin hocası Ebu Cafer b. Saade'ye ait olup da bazı sorular ilave ederek onun ölümünden sonra Tûsî'ye gönderdiği bilgi konulu risale ve Tûsî'nin ona yazdığı ve özgün bir epistemoloji eseri olan cevabî risalesidir.

Bu derlemede Tûsî'nin çağdaşı bazı filozof ve âlimlerin kendisine soru sorma amacıyla yazdığı risaleler de yer aldığı için bunu çok yazarlı bir kitap olarak değerlendirebiliriz. Fakat bazılarına ait risaleler bağımsız bir risale şeklinde yer almayıp Tûsî'nin cevabî risalesi içinde mündemiç bulunmaktadır. Bunlar içinde Tûsî'nin cevabî risale olarak değil de devrinin kıymetli bir filozofu Şemseddin Hüsrevşahî'ye yazdığı soru içerikli bir risalesi de vardır. Bu risalede Tûsî, Hüsrevşahî'ye zaman, hareket, hız, insanî nefsin varlık kazanması, çoğun birden sudûru gibi konularda sorular yönelmiştir. Fakat bu mektuba cevap verildiyse de bu derlemede cevabî bir risale yer almamaktadır.

Tûsî'nin felsefe, mantık ve kelim alanunda *Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbihât*, *Mantıku't-Tecrid* ve *Tecrîdü'l-İtikâd* gibi son derece değerli birçok hacimli kitabı olmasına rağmen bu risalelerin onun filozofluğu ve ilim adamlığı açısından ayrı bir yeri vardır. Bu risaleler, Tûsî'nin ilmî kariyerini de aşan bir önemi haizdir. Risaleler, dönemin felsefî ortamının verimlilik, canlılık ve dinamizmini göstermesi açısından çok önemlidir. Bunların araştırmacılar tarafından birlikte incelenip çalışılması halinde Müslümanlarda felsefenin hangi

düzeye ulaştığı ve ne gibi konuların incelendiği konusunda bize doğru bilgiler verecektir.

Karşılıklı risalelerin sonuna Tûsî'ye ait birkaç bağımsız risaleyi de ekledik. Zira akıl, nefis, nefsin ölümsüzlüğü, ahlak ve ilimler tasnifi konularıyla ilgili olan bu beş risaleyi de ağırlıklı olarak Türkçe okuyup yazan araştırmacıların istifadesine sunmak istedik. Bu zengin içerikli çevirinin felsefe ve mantık araştırmalarına bir ivme katacağını ümit ediyoruz.

Bazı risaleleri anlama noktasındaki katkılarından dolayı Sayın Ömer Türker'e, mantıkla ilgili risaleleri anlama hususunda verdiği destekten dolayı Sayın Necmettin Pehlivan'a ve Farsça risaleleri anlama noktasındaki desteğinden dolayı Sayın Mahmut Caduk'a teşekkürü bir borç bilirim.